

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Placówki edukacyjne w cieszyńskiej tradycji kształcenia nauczycieli

Author: Urszula Szuścik

Citation style: Szuścik Urszula. (2013). Placówki edukacyjne w cieszyńskiej tradycji kształcenia nauczycieli. W: R. Mrózek, U. Szuścik (red.), "Z przeszłości i współczesności kształcenia pedagogicznego w Cieszynie" (S. 69-75). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Urszula Szuścik

Placówki edukacyjne w cieszyńskiej tradycji kształcenia nauczycieli*

Siła i niezależność intelektualna oraz narodowa państwa zależy od poziomu kształcenia kadry pedagogicznej i edukacji obywateli. Ludność Śląska Cieszyńskiego w swoim dążeniu do uzyskania niezależności narodowej była w pełni świadoma wagi utworzenia placówki, której cel stanowić miało przygotowanie polskich nauczycieli do pracy z dziećmi, młodzieżą i dorosłymi. Pokróćce przybliżę historyczne tło powstania seminarium nauczycielskiego, w którego murach w 1971 roku rozpoczęła działalność naukowo-dydaktyczną Filia Uniwersytetu Śląskiego.

Na przełomie XIX i XX wieku na Śląsku Cieszyńskim powstały trzy średnie zakłady edukacyjne. W roku 1895 Macierz Szkolna Księstwa Cieszyńskiego uzyskała od rządu austriackiego zezwolenie na otwarcie prywatnego polskiego gimnazjum w Cieszynie. Upaństwowienie gimnazjum nastąpiło w 1903 roku po przeprowadzeniu pierwszego egzaminu dojrzałości¹. Na początku otwarto tylko trzy klasy, później ich liczba wzrosła do sześciu, a już w 1900 roku otwarto polską szkołę wydziałową. W taki sposób Polska Szkoła Ludowa Macierzy Szkolnej stała się załącznikiem pol-

* Nieznacznie zmieniona wersja artykułu: U. Szuścik: *Szkice z dziejów kształcenia nauczycieli w Cieszynie (w tym nauczycieli wychowania plastycznego)*. W: *Tradycje kształcenia nauczycieli na Śląsku Cieszyńskim. Studia, rozprawy, przyczynki*. Red. A. Korzeniowska et al. Katowice 2009, s. 143–150.

¹ E. Sznapka: *Dzieje Męskiego Seminarium Nauczycielskiego*. W: *Księga pamiątkowa Liceum Pedagogicznego w Cieszynie*. Wydana z okazji 50-lecia Męskiego Seminarium Nauczycielskiego i Liceum Pedagogicznego im. Pawła Stalmacha w Cieszynie. Red. J. Broda et al. Cieszyn 1959, s. 7.

skiego szkolnictwa ludowego w Cieszynie, a także pierwszą polską placówką, która podjęła pracę wychowawczą w duchu narodowym. Jednak nauczyciele uczący w szkołach byli kształceni w seminarium niemieckim. W związku z tym zaistniała potrzeba utworzenia polskiego seminarium nauczycielskiego. Zarząd Macierzy Szkolnej podjął działania, aby utworzyć w Cieszynie prywatne polskie seminarium nauczycielskie. Rząd austriacki był jednak nieprzychylny temu zamierzeniu i wyraził zgodę jedynie na otwarcie polskiej paralełki przy I kursie niemieckiego seminarium nauczycielskiego w Cieszynie w roku szkolnym 1904/1905². Ta polska paralełka stała się zalążkiem polskiego seminarium nauczycielskiego w Cieszynie Bobrku. Nauczyciele Polacy wielokrotnie wysuwali na zebraniach Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego postulaty utworzenia polskiego seminarium nauczycielskiego, w którym mogliby dążyć do opanowania języka narodowego oraz poznawać kulturę ojczystą. Braki polskiej kadry nauczycielskiej w polskich szkołach do pewnego momentu wypełniali zatrudniani nauczyciele z Galicji. Napływ tych nauczycieli jednak ustał w wyniku nieprzychylności władz, które zarzucały przybyłym agitację na rzecz sprawy polskiej. Ponadto w Galicji również zaczęło brakować nauczycieli. W sytuacji zagrożenia szkolnictwa polskiego Macierz Szkolna w Cieszynie podjęła przygotowania do utworzenia tam polskiego seminarium nauczycielskiego.

W roku 1900 sekretarz Macierzy Szkolnej ks. Józef Londzin wysłał do mecenasa Antoniego Osuchowskiego w Warszawie memoriał w sprawie zasadności utworzenia seminarium nauczycielskiego w tej części Śląska. W marcu 1901 roku nadeszła pozytywna odpowiedź od mecenasa, który opowiadał się za otwarciem seminarium z początkiem roku szkolnego 1902/1903. Mecenas A. Osuchowski przekazał wiadomość, że „dobre serce” ofiarowało na powstanie seminarium nauczycielskiego w Cieszynie kwotę 19 800 rubli, tj. około 50 920 koron austriackich³. Na walnym zebraniu Macierzy Szkolnej w Cieszynie w dniu 14 grudnia 1901 roku poinformowano, że ofiarodawcą był dr Nestor Bucewicz, lekarz warszawski i właściciel majątku ziemskiego w guberni kowieńskiej. Przekazano również wiadomość, że łączny fundusz na założenie seminarium wynosi 109 tysięcy koron austriackich. Zgodnie z sugestią Antoniego Osuchowskiego, postanowiono otworzyć seminarium.

W związku z tym Macierz Szkolna zwróciła się do państwowego polskiego seminarium w Krakowie z prośbą o wypożyczenie planów nauczania oraz programów do nauczania języka polskiego i niemieckiego w seminariach galicyjskich. Dyrektor krakowskiego seminarium radził założyć se-

² Ibidem, s. 14.

³ Ibidem, s. 10.

minarium żeńskie w Cieszynie, ponieważ Rada Szkolna Krajowa we Lwowie nosiła się z zamiarem założenia seminarium męskiego w Białej.

Po dwóch latach zabiegów Macierzy Szkolnej, w tym działań ks. Ignacego Świeżego, ks. Józefa Londzina i dra Jana Michejdy, o uzyskanie zgody rządu austriackiego na zorganizowanie prywatnego seminarium otrzymano pozwolenie jedynie na utworzenie polskich paralelek przy niemieckim seminarium nauczycielskim w Cieszynie. Niemcy podnieśli przeciw temu projektowi bardzo ostre protesty, ponieważ obawiali się wzrostu siły polskiej inteligencji. Ostatecznie w sierpniu 1904 roku prezydent krajowy zawiadomił cieszyńską Macierz Szkolną o postanowieniu ministra oświaty w sprawie otwarcia polskich paralelek przy niemieckim seminarium w Cieszynie. Rozporządzenie ministra było obwarowane następującym warunkiem: począwszy od roku szkolnego 1904/1905, co dwa lata będą otwierane oddziały z językiem polskim wykładowym przy I kursie niemieckiego seminarium. Uruchomienie paralelek było również zależne od wpłacenia przez Macierz Szkolną na rzecz paralelek w dwóch ratach 10 tysięcy koron (5 tysięcy koron natychmiast). Macierz Szkolna przyjęła te warunki i wpłaciła pierwszą ratę wymaganej kwoty, aby nie opóźniać otwarcia polskiego oddziału. Siedzibą oddziału polskich paralelek był budynek Szkoły Ludowej w Cieszynie. Jednak z powodu epidemii tyfusu nauka w pierwszym polskim oddziale rozpoczęła się dopiero 1 października 1904 roku. Niemcy byli przeciwni działalności polskich paralelek i starali się je usytuować poza miastem.

Polscy działacze nie ustawiali w wysiłkach na rzecz otwarcia samodzielnego polskiego seminarium. Utworzenie polskiego seminarium społeczność polska poparła w wiecu w dniu 3 września 1906 roku w Cieszynie. Zabrał wówczas głos ks. Józef Londzin. W rezolucji uchwalonej na wiecu społeczeństwo polskie domagało się założenia samodzielnego zakładu kształcenia nauczycieli, podkreślając, że jego siedzibą powinien być Cieszyn. Potępiono również postulat usunięcia paralelek z Cieszyna.

Aby rozładować napiętą sytuację społeczną i polityczną, rząd postanowił (bez porozumienia z Polakami) utworzyć polskie samodzielne seminarium. Były liczne spory i protesty w sprawie jego usytuowania. Ostatecznie w 1907 roku podjęto decyzję o utworzeniu nowej samodzielnej placówki w jednej z miejscowości bezpośrednio sąsiadujących z Cieszynem i wyznaczonej przez władzę. Zdecydowano, że najbardziej odpowiednią miejscowością dla przyszłego seminarium jest Bobrek⁴. Wiosną 1908 roku Ministerstwo Oświaty zatwierdziło plany budowy gmachu, po czym projekty finansowe przesłano do Ministerstwa Skarbu, aby uzyskać fundusze na zakup placu budowlanego. Jesienią 1909 roku zatwierdzono kosztorysy

⁴ Ibidem, s. 26.

oraz plany budowy. Kopanie fundamentów rozpoczęto wiosną 1910 roku, a budowę gmachu ukończono w 1911 roku.

Odłączenie polskich paralelek od niemieckiego seminarium nastąpiło dopiero 1 września 1910 roku. W tym samym czasie nominację na pierwszego dyrektora samodzielnego seminarium odebrał dr Ernest Farnik. Nauka w nowym gmachu seminarium rozpoczęła się w roku szkolnym 1911/1912. Pierwsze lata kształcenia w nowym budynku seminarium w Bobrku były bardzo trudne. Borykano się z problemami finansowymi, organizacyjnymi, z niewłaściwym wyposażeniem w pomoce dydaktyczne, z trudnościami w uzyskaniu uprawnień absolwentów do nauczania nie tylko w szkołach polskich. Miejsce to stało się kuźnią wiadomości narodowej na Śląsku Cieszyńskim.

Dzieje Liceum Pedagogicznego w Cieszynie zaczynają się od roku szkolnego 1937/1938, który był pierwszym rokiem istnienia Liceum po likwidacji Państwowego Seminarium Nauczycielskiego⁵. W roku tym stanowisko dyrektora Liceum piastował Emil Sznepka, a w następnym roku – Ludwik Wojnar. Patronem Liceum został wybitny działacz narodowy i społeczny na Śląsku Cieszyńskim – Paweł Stalmach.

Burzliwe wydarzenia na pograniczu Cieszyna (na Zaolziu w latach 1938/1939) również wpłynęły na sytuację i atmosferę w Liceum.

Dnia 28 września 1938 roku na lekcji przysposobienia obronnego w Liceum miał miejsce tragiczny wypadek⁶. Prowadzący zajęcia prof. Józef Hajkowski zginął, zasłaniając swoim ciałem młodzież, w czasie demonstracji działania granatu, który, jak się okazało, nie był modelem ćwiczebnym. Zginął również jeden z uczniów, Oswald Hila. Dla uczczenia pamięci Józefa Hajkowskiego postanowiono wmurować tablicę pamiątkową w Liceum i ufundować stypendium jego imienia, a także nazwać jego imieniem salę gimnastyczną. Jednak wybuch drugiej wojny światowej przeszkodził w realizacji tych postanowień.

Dzień 1 września 1939 roku zapisał się tragicznie w dziejach naszego narodu i historii cieszyńskiego Liceum Pedagogicznego. Hitlerowskie działania zwróciły się ze szczególną wrogością przeciwko polskiemu nauczycielstwu. W obozach koncentracyjnych zginęli nauczyciele Liceum Pedagogicznego w Cieszynie: ks. Zdzisław Belon, Paweł Bobek, który zginął w ostatnich dniach wojny, Franciszek Czapla, Józef Fielek, Karol Guńka, Kazimierz Maroszek, Wilhelm Wojnar. W wyniku ciężkich przeżyć okupa-

⁵ T. Tomoszek: *Zarys dziejów Liceum Pedagogicznego w Cieszynie*. W: *Księga pamiątkowa...*, s. 40.

⁶ F. Michalczyk: *Wspomnienie o profesorze Józefie Hajkowskim*. W: *Księga pamiątkowa...*, s. 81–83.

cyjnych zmarli w 1948 roku Franciszek Hernik, nauczyciel przedmiotów pedagogicznych, i w 1949 roku polonistka Zofia Zawadzka⁷.

Budynek Liceum od sierpnia 1940 roku do jesieni 1942 roku był zajęty przez wojska niemieckie. Następnie przeznaczono go na pomieszczenia Urzędu Górniczo-Hutniczego. Dzień 3 maja 1945 roku przyniósł wyzwolenie Cieszynowi. Od tego dnia aż do 25 lipca 1945 roku w gmachu Liceum kwaterowali żołnierze Armii Czerwonej. W 1945 roku przez dwa miesiące Państwowe Liceum Pedagogiczne korzystało z sal w budynku II Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego przy placu ks. Londzina; nauka odbywała się wówczas na zmiany. Czeroklasowa Szkoła Ćwiczeń znalazła gościnny kąt w Szkole Podstawowej nr 4 przy ul. Michejdy. Pod koniec sierpnia 1945 roku przeprowadzono remont pomieszczeń klasowych w Liceum, a w latach 1949–1955 wybudowano pokoje internatu na poddaszu budynku licealnego oraz dwa mieszkania: dla kierownika i wychowawcy internatu. Powstało 30 dwu- i czteroosobowych pokoi. Budynki Liceum oraz internatu poddano generalnemu remontowi wewnętrznemu w 1958 roku. Zewnętrzny remont budynków Liceum i internatu został przesunięty na 1960 rok. W 1957 roku wykupiono parcelę wielkości 1,26 ha, która sąsiadowała z terenem szkolnym, aby wybudować tam wzorcowe boisko szkolne, które jednak nie powstało. Na parterze budynku funkcjonowała Szkoła Ćwiczeń i Przedszkole nr 7, a na piętrze znajdowały się sale Państwowego Liceum Pedagogicznego. Do roku 1950 do owego Liceum Pedagogicznego uczęszczała również młodzież z Zaolzia.

Młodzież Liceum prowadziła ożywioną działalność organizacyjną i wychowawczą (Kółko Krajoznawcze, drużyna ZHP im. Szarych Szeregów, Kółko Geograficzno-Esperanckie, Zespół Dramatyczny, a w Szkole Ćwiczeń – teatrzyk kukiełkowy Skrzatki Cieszyńskie)⁸.

Od roku 1950 obok klas zasadniczych otwarto klasy ze specjalnością wychowanie fizyczne. W programie nauczania wszystkich klas realizowano przedmioty pedagogiczne z praktyką pedagogiczną w Szkole Ćwiczeń oraz w ostatniej klasie dwu–trzytygodniowymi praktykami pedagogicznymi w szkołach cieszyńskich i powiatu cieszyńskiego.

W latach 1945–1959 Liceum Pedagogiczne w Cieszynie ukończyło 803 absolwentów. Wielu z nich podjęło dalszą naukę na studiach wyższych. W roku 1948 odbył się zjazd absolwentów z okazji czterdziestolecia Liceum Pedagogicznego. Do dnia dzisiejszego poszczególne roczniki absolwentów Liceum spotykają się na zjazdach w Cieszynie.

W czerwcu 1959 roku Kuratorium Okręgu Szkolnego Katowickiego zakazało naboru do klas pierwszych Liceum, ponieważ w roku 1960 miało

⁷ T. T o m o s z e k: *Zarys dziejów Liceum Pedagogicznego...*, s. 41.

⁸ Ibidem, s. 45.

powstać w Cieszynie Studium Nauczycielskie. Przystąpiono więc do stopniowej likwidacji Liceum Pedagogicznego⁹.

Powołane 1 września 1960 roku decyzją władz oświatowych Studium stanowiło pośrednią formę między liceum pedagogicznym a kształceniem kadry dla szkolnictwa podstawowego w systemie studiów wyższych.

Pod koniec lat sześćdziesiątych wysunięto nową koncepcję kształcenia nauczycieli w formie trzyletnich wyższych studiów zawodowych, jako pierwszego cyklu pięcioletnich nauczycielskich studiów uniwersyteckich. W 1971 roku w Cieszynie Ministerstwo Oświaty i Szkolnictwa Wyższego powołało Wyższe Studium Nauczycielskie jako Filię Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W toku trzyletnich studiów zawodowych kształcono nauczycieli takich specjalności, jak: filologia polska, historia z wychowaniem obywatelskim oraz nauczanie początkowe z wychowaniem muzycznym. W latach 1972–1973 uruchomiono studium dla pracujących, a w miejsce nauczania początkowego z wychowaniem muzycznym powołano kierunek: wychowanie muzyczne. W związku z reorganizacją studiów WSN i wprowadzeniem czteroletnich studiów magisterskich nauczycielskich Wyższe Studium Nauczycielskie zlikwidowano pod koniec roku akademickiego 1972/1973. Filia w Cieszynie uzyskała charakter uczelni pedagogiczno-artystycznej ze specjalizacjami: pedagogika pracy kulturalno-oświatowej, wychowanie muzyczne i wychowanie plastyczne. Stabilizację Filia UŚ osiągnęła we wrześniu 1977 roku po utworzeniu w jej ramach Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego¹⁰.

Przeobrażenia struktury organizacyjnej oraz wprowadzenie form dydaktyczno-naukowych pozwoliły na powstanie kształcenia uniwersyteckiego w Cieszynie.

Pokolenia ludzi światłych i patriotów torowały drogę do rozwoju nauki i wartości edukacji dla przyszłych pokoleń Polaków. Kształcenie nauczycielskie, jego tradycja, historia odegrały znaczącą rolę kulturotwórczą, miały wpływ na budowanie tożsamości polskiej i wielokulturowej oraz wielowyznaniowej.

⁹ Ibidem, s. 49.

¹⁰ *Z kalendarza wydarzeń uczelnianych (1971–1980)*. W: *O kształceniu pedagogiczno-artystycznym. Z doświadczeń Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie 1971–1980*. Red. R. Mrózek. Katowice 1980, s. 142–147.

Urszula Szuścik

From Cieszyn traditions of teacher training

S u m m a r y

The author synthetically brings a historical background of the formation of a teacher's seminar where the academic and didactic activity was initiated by the Branch of the University of Silesia in 1971 closer. She shows changes in thinking about teaching, and, against this background, educating teacher's and, then, academic staff the moment the Faculty of the University of Silesia was erected. The complexity of the historical situation in this area substantially influence a specific path a Polish teacher in Cieszyn Silesia follows.

Urszula Szuścik

Die Teschener Tradition der Lehrerbildung

Z u s a m m e n f a s s u n g

In ihrer Monografie zeichnet die Verfasserin die Geschichte der Lehrerbildungsanstalt in Teschen, in deren Gebäude 1971 die Filiale der Schlesischen Universität mit ihrer wissenschaftsdidaktischen Tätigkeit begonnen hat. Sie zeigt, wie sich die Betrachtungsweise von der Bildung der Lehrer und Hochschullehrer nach der Eröffnung der Fakultät änderte. Die Komplexität der historischen Lage auf dem Gebiet hat den besonderen Weg des polnischen Lehrers im Teschener Schlesien wesentlich beeinflusst.